Төрөөбүт түөлбэбит чэчирии сайыннын!

САҤА ОЛОХ

Чурапчы улууһун хаһыата

2007 сыл

Кулун тутар 13 күнэ

ОПТУОРУННЬУК

№ 29 (9604)

ХАҺЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЬЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

С.А. Новгородов аатынан Чурапчы орто оскуолата тэриллибитэ 135 сылыгар

ОСКУОЛАБЫТ БАРАХСАН

Чурапчы орто оскуолата – республика кырдьаҕас оскуолаларыттан биирдэстэрэ. Убаастыыр, сүгүрүйэр ректорбут Авксентий Егорович Мординов эппитинии биһиги да оскуолабыт барахсан историята, сахлыт культурата, олохсуйбут үгүс үгэстэрэ улууспутугар, онуу ааһан республикаҕа хатыламмат кылаат буолар. Долгуннаах 135 сыл устата оскуолабыт былыргы ыар кэм саҕана мас хараҥаны сырдатан, дьоммут барахсаттар аас-туор олохторун чэпчэтиһэн, үчүгэйгэ, кэрэҕэ үгүйан, сырдыгы үөрэҕи тарҕатыһан, күн бүгүҥҥэ диэри туруулаһан кэллэ.

Боотуруускай улууһа 19-с үйэ иккис аҥарыгар ыраахтааҕы уонна помещиктар хара дьайдаах былаастарын ыар баттадыгар саба тэпсиллэн олорбута. Ол гынан баран үөрэх кыымын саҕарга сырдык кэйиниллээх үтүө дьон – саха да, нуучча да очотоосуга баар эбиттэр. Бу ыар кэмҥэ Боотуруускай улуус 24 баһылыктарын 1871 с. сэтинньи 16 күнүнээҕи мунньахтарын быһаарыытыгар олоҕуран, Чурапчыга Вознесенскай таҥара дьиэтин иһинэн нэһилиэк аайыттан 25 уолу хомуйан 1872 с. муус устар 4 күнүгэр маҥнайгы оскуоланы астыгтара. Учууталынан Арҕаа Хаҥалас 17 сааастаах Дьокуускайдааҕы прогимназия 3-с кылааһын үөрэнээччитэ Николай Прокопьевич Припузов, Таҥара сэкуонун үөрэҕин үөрэтиигэ священник Василий Протопопов үлэлээбиттэрэ.

Оскуола аһыллыытыгар уонна кини үлэтигэр саха оҕолорун суруйка-бичикка үөрэтиигэ сыаллаах олорбут улуу нуучча норуотун бүлгүрүйбат өркөнтөлөн дьулуурдаах, аламаҕай майгыннаах дьоно сүҥкэн көмөнү, өйөбүлү оҥорбуттара.

Ыраахтааҕылаах кэмҥэ революция буолуор диэри үөрэҕи букатын оҥуйбат эбэ. Ол эрэйри Октябрьскай революция кэнниттэн бар дьон олоҕо тупсубута. Ленин үөрэҕин чаҕыла манна эмиэ сандаарбыта. Оскуолабыт кыһатыгар үгүс революционердар, большевиктар, ревкомовецтар, гражданскай сэрии актыыбынай кыттыылаахтара буһан-хатан, үүнэн-үөскээн тахсыбыттара.

Бу оскуолаҕа 1920 сыллаахха алтынньы ыйга оройуоҥҥа маҥнайгы комсомольскай ячейка тэриллибитэ. Тэрийээччитинэн И.П. Трофимов – комсомолец, кэлин коммунист, советскай үлэһит, гражданскай уонна Аҕа дойду Улуу сэриитин кыттыылааҕа буолбута. Бастакынан комсомолга И. Кононов, Н. Дьячковскай, С. Собакин уо.да киирбиттэрэ. 1921 сыллаахха олунньу ыйга бастакы коммунистическай ячейка тэриллибитэ. Бу ячейкаларга барыта үөрэнэ сылдьар уонна оскуоланы үрүт үөрэнэ бүтэрбит оҕолор киирбиттэрэ. Кинилэртэн Н.Д. Субуруускай, Д.Н. Дьячковскай, П. Соловьев, Г. Беляев уо.да. ааттара киэҥник биллэр. 1920–1921 сс. Чурапчы оскуолатыгар бастакы коммунистическай субуотуньуктар тэриллибиттэрэ. 1925 оройуоҥҥа бастакы пионерскай тэрилтэ эмиэ бу оскуолаҕа тэриллибитэ. Бастакы пионердартан: Саха АССР оскуолаларын үтүөлээх учууталлара Н.С. Соловьев, А.И. Сивцева, Р.И. Местников уонна П.В. Парфенов "Гражданскай кыбыһан" бэлиэ хаһаайына ааттарынан киэн туттабыт.

Оскуола учууталлара уонна үөрэнээччилэрэ Советскай былаас бастакы сылларыгар, гражданскай сэрии кэнниттэн сир реформатын ыытыыга, бастакы коммуналары тэрийиигэ, кулаахтары эһиигэ, үөрэхтээһиҥҥэ, ыраастыырдыыга, онтон да атын улахан суолталаах үлэлэргэ көхтөөхтүк кыттыбыттара уонна бэйэлэринэн итиэ үлэлэри салайбыттара.

Аҕа дойду Улуу сэриитигэр биһиги оскуолаттан барыта 27 киһи кыттыыны ылбыта. Онтон сэрии хонуутугар икки хорсун буойун В.Г. Савельев уонна В.Н. Монастырев сырдык тыыннара быстыбыта.

Аҕа дойдуну көмүскүүр Улуу сэрии сылларыгар оскуола директордарынан С.Н. Слепцов, Н.В. Сыромятников, Е.А. Макаров үлэлээбиттэрэ. Сэрии сылларыгар үөрэтэр-иитэр үлэҕэ хаһааннытааҕар даҕаны үрдүк көрдөбүл туруоруллубута. "Хас күнүһүн сылана – өстөөххө туһаны аҕалар" диэн лозуҥҥа учууталлар уонна үөрэнээччилэр иннилэригэр турбута. Комсомолецтар, актыыбынай пионердар, фронтовиктар кэргэттэригэр көмөҕө харчы хомуйаллара, кинилэргэ баран үлэлииллэрэ, көмөлөһөллөрө. Учууталлар иккилии-үстүү нэдиэлэлээх хамнастарын "Советскай Саха сирэ" диэн танкалар колонналарын, онтон да атын сэрии сэбин оҥорон фроҥҥа биэрэллэрэ. Ону таһынан фронтовиктарга итии таҥаһы, нэһилиэннэттэн заему, харчыны хомуйуу уонна киэһээтин араас байыаннай үөрэххэ нэһилиэннэни үөрэтии үксүн учууталлар күүстэринэн ыытыллара. Сааһын уруок кэнниттэн колхоостарга тахсан бурдук ыһыытыгар, сайыҥҥы от үлэтигэр, күһүҥҥү бурдук хомууругар оҕолуун, дьахтардыын бары үлэлииллэрэ. Сэрии сылларыгар ким да уоппуска ылбат этэ.

Оскуолаҕа үөрэммит, үлэлээбит уонна ол кэмнэ фроҥҥа баран хорсуннук охсуһа сылдьар бэйэлэрин табаарыстарын, доҕотторун, үөрэнээччилэрин тустарынан учууталлар очоотооҕу үөрэнээччилэргэ мадды кэпсииллэрэ. Кинилэртэн дириҥ ытыктабылынан сорохторун ахтан ааһары сөптөөҕүнэн ааҕабын: Саха АССР оскуолаларын үтүөлээх учууталлара Т.В. Максимова, М.Д. Соловьева, норуот үөрэҕириитин туйгуннара Ф.Н. Ефимов, К.М. Матвеев, учууталлар Н.М. Керемясов, А.И. Герасимова, М.К. Попов, С.И. Жирков, О.А. Макарова онтон да атыттар.

Тиийэн кэлбитэ 1945 сыллаахха ыам ыйын 9 күнэ. Кэлбитэ кыайыы өрөгөйдөөх кэмэ. Ол күнү оччолорго үлэлээбит, үөрэммит ким барыта умнубат өйдүүр.

Сэрии бүтэрин кытта сотору фронтан саллаат учууталлар кэлиталаан барбыттара. Кинилэр ортолоругар Р.Х. Кривошапкин, С.К. Макаров, Т.Д. Ефимов, И.М. Павлов, П.Е. Спиридонов, А.Д. Местников, А.С. Бродников баалларa.

Чурапчы оскуолатын историятыгар Аҕа дойду сэриитин кэмигэр туох баар күүстэрин харыстаабакка үлэлээбит учууталлар уонна сэрии кэнниттэн фронтан эргиллэн кэлэн салгыы үлэлээн барбыт буойун учууталлар ааттарын бар дьоннoро, үөрэппит оҕолоро үйэ-саас тухары истиҥ-сылаас тыллынан ахтыахтара.

1950 с. Чурапчы оройуонугар Чурапчы 7 кылаастаах оскуолатын базатыгар "ШКМ" корпуһугар уонна Төлөйтөн көһөн кэлбит Төлөй начальнай оскуолатын дьиэтигэр ван бастакы орто оскуола аһыллар. Дьэ онтон ыла С.А. Новгородов аатын сүгэр оскуола үгүс үтүө дьону үөрэтэн-иитэн таһааран, улуус, республика экономиката, культурата сайдыытыгар улахан кылааты киллэристэ. Үөрэтэр-иитэр үлэ сайдыытыгар оскуола учууталлара улахан көрдөрүүлэри, үгүс экспериментэри ыытаннар инники хардыыны ситистилэр. Үөрэтии хаачыстыбатын тупсаран, оҕо икки сылга хаалыытын суох оҥоруутган, кабинетнай системаҕа киирииттэн оҕону дьоҕурунан, сайдыытынан көрөн наардаан үөрэтииттэн билигин X–XI кылаас оҕолоро инники идэлэрин талалларыгар көмөлөһөр, предметтэри талан үөрэтиигэ кэллибит.

Хайа да оскуола үөрэтэр оҕотун ахсааныынан буолбакка үөрэнээччилэрин үгүс үчүгэй дьыалаларынан киэн туттар уонна дьоҥҥо-норуокка онон суралыырар. Биһиги сырдыгы, үөрэҕи тарҕатыһар кыһабытыгар элбэх саха ааттаахтара үөрэнэн олоххо киэҥ дартыгы арыйбыттара. Саха литературатын төрүттээччи, сахалартан бастакы этнограф, учуонай А. Е. Кулаковскай – Өксөкүлээх Өлөксөй, сахалартан бастакы бырааc, общественнай деятель П.Н. Сокольников, Саха АССР народнай суруйааччыта, РСФСР уонна Саха АССР искусстволарын үтүөлээх деятелэ, Социалистическай Үлэ Геройа Д. К. Сивцев – Суорун Омоллоон, народнай суруйааччы, Россия уонна Саха сирин культуратын деятелэ, П.А. Ойуунускай аатынан Государственнай бириэмийэ лауреата, Аҕа дойду Улуу сэриитин кыттыылааҕа В.С. Соловьев – Болот Боотур. Ону тэҥэ наука деятеллэрэ: историческай наука доктора Г.П. Башарин, филологическай наука доктора Е.И. Коркина, Ленинскэй премия лауреата, физико-математическай наука кандидата Д.Д. Красильников, бырааттыы Саввиннар: В.А. Саввин – РФ үтүөлээх, Саха Республикатын народнай артыыһа, С.А. Саввин – Күн Дьирибинэ – драматург, үгэһит, Ленин, Слава 3 степеннээх, "Бочуот знага" орденнар кавалердара, ааттарынан киэн туттабыт. Кэнники көлүөнэ дьоннорбутун долгуйа ааттыыбыт: Саха Республикатын председателин, экономическай наука доктарын Е.А. Борисовы, биологическай наука докторын Н.Н. Винокуровы, экономическай наука докторын И.И. Поисеевы, геологическай наука докторын В.Е. Филипповы, медицинскай наука докторын А.Ф. Потаповы, Саха Республикатын үтүөлээх артыыстара Е.Б. Егоровалы, Россия үтүөлээх үлэһиттэрин В.Е. Макаровы, А.П. Федоровалы.

Күндү выпускниктарбытын, оскуолабыт кырдьаҕас ветеран учууталларын, коллегаларбытын, бары үөрэнээччилэрбитин, ытыктабыллаах төрөппүттэрбитин оскуолабыт 135 сыла туоларынан итиитик-истиҥник эҕэрдэлиибин. Инники үөрэххитигэр, үлэҕитигэр, олоххутугар улахан ситиһиилэри баҕаран туран, муус устар 6-7 күннэригэр кэлэн, кэрэ бэлиэ даатаны бэлиэтиир күҥҥэ кыттыыны ыларгытыгар.

А. Е. ГОРДЕЕВА,
педагогическай үлэ ветерана,
учууталлар учуутала.

Улууска бу күннэргэ

"ПЕШЕХОД" ОПЕРАЦИЯ ТҮМҮГЭ

2007 сыл олунньу ыйтүмүгүнэн суол бырaабылатын кэһэн 280 суоппар уонна сатыы дьон административнай эппиэтинэскэ тардыллыбыттар. 13 суоппар арыгы испит туруктаах массыына ыыта сылдьан тутуллубуттар. Олунньу ыйга ыытыллыбыт "Пешеход" профилактическай операция бириэмэтигэр ГАИ отделениетыгар ыытыллыбыт рейдолор түмүктэринэн уопсайа 60 киһи суол бырaабылатын кэһэн араас административнай эппиэтинэскэ тардыллыбыта. Бу сыыппара суолга кутталлаах быһыыны-майгыны үөскэтэр, киһи олоҕор эппиэтинэһэ суохтук сыһыаннаһар дьон билигин да элбэхтэрин бэлиэтиир.

Чурапчы сэлиэнньэтин саамай киинигэр Карл Маркс уонна Октябрьскай уулуссалар быһа охсуһууларыгар турар сорох пешеходнай переход бэлиэтин үгүс суоппар кыруубайдык кэһэр. Тохтоон, сатыы дьону аһарар суоппар олох аҕыйах. Ону таһынан, сатыы дьон суол кытыытыгар тротуар баарын үрдүнэн массыына суолунан, оскуола оҕолоро хастыы да буолан айан суолун бүөлээн хааммыллар. Ити барыта суолга кутталлаах быһыыны-майгыны үөскэтэр. "Пешеходнай переход" бэлиэни тутуспакка 17 киһи сэрэтиллиннэ, 4 суоппар ыстарааптанна. Ону таһынан 8 сатыы дьон административнай эппиэтинэскэ тардылынныбыт.

Түмүккэ бары техникалаахтар уонна сатыы дьон бэйэбит уонна атын дьон олохторун, доруобуйаларын харыстаан сэрэхтээх буолаарыгыбыт, бэйэ-бэйэбитигэр убаастабыллаахтык сыһыаннаһарбытыгар, суол бырaабылатын булгуччулаахтык тутуһарбытыгар ыҥырабыт. Суол бырaабылаларын кэһии иһин эппиэтинэһи сүгэргитин умнуман:

Ю. П. ПОСЕЛЬСКАЯ,
ГАИ пропагандаҕа инспектора.

"БРОДНИКОВ ААҔЫЫЛАРЫГАР"

Сахалар биир киэн туттар, биллиилээх суруйааччыбыт Алексей Спиридонович Бродников төрөөбүтэ 90 сылын туолар үбүлүөйдээх датагыгар анаммыт үөрэнээччилэр республиканскай "Бродников ааҕыылара" литературнай конкурс Төлөй нэһилиэгэр ыытылынна. Бу манньык ааҕыылар үһүс төгүлүн буоллулар. Бастакы ааҕыы 2004 с. улуус иһинэн тэриллибитэ.

Быйылгы бастакы республиканскай таһымнаах ааҕыыларга 15 оскуолаттан 130 оҕо кыттыыны ылла. Ыҥырыылаах ыалдьыттарынан суруйааччы кыыһа Саргылана Алексеевна Бродникова, суруйааччылар Н. Е. Винокуров – Урсун, С. А. Попов – Сэмэн Тумат, В. Н. Егоров – Тумарча, П. П. Федоров – Сомоҕо, С. Р. Данилов – Роман Данилов, "Бичик" кинигэ кыһатын кылаабынай редактора В. Н. Луковцев о. д. а.

Ааҕыылар түмүктэригэр лауреат үрдүк аатын Мугудай орто оскуолатын 11-с кылааһын үөрэнээччитэ Аня Тарабукина ылла. Мин үһүс секцияҕа 26 оҕо кыттыбыттаттан үһүс миэстэни ылан олус үөрдүм.

Саргылана Алексеевнаны көрсөн кэпсэппиппэр "Манньык ааҕыылар үһүс төгүлүн ыытыллалларыттан, республикатааҕы таһымҥа тахсыбыттарыттан, аҕам аата ааттанарыттан олус үөрөбин. Оскуола коллективыгар, нэһилиэк баһылыгар Василий Иванович Нестеревка махталым улахан. Манньык ааҕыылар оҕону иитэр, сайыннарар суолталаахтар", – диэтэ.

Киэһэ Сынньалаҥ киинигэр нэһилиэк ыччатын, үөрэнээччилэр күүстэринэн концерт буолла. Суруйааччылар тыл эттилэр, алгыстарын тиэртилэр.

Анжела БИСТИНОВА,
10-с кылаас үөрэнээччитэ.

ТАБААРЫСТЫЫ КӨРСҮҺҮҮ

Ыалларбыт Хайахсыт кырдьаҕастара Чакырга, биһиэхэ кэлэн спорт алта көрүҥэр күрэхтэстилэр. Олохтоохтор волейболга 2:1, остуол тенниһигэр 3:1, саахымакка 3:1, дуобакка 2,5:1,5, хабылыкка 62:44, хаамыскаҕа 38:32 кыайдылар.

Киэһэ оттугар Сынньалаҥ киинигэр ыалдьыттарбыт бэрт сэргэх концерты көрдөрдүлэр. Биирдэ биир истиҥ нэйиилээх ырыалары, тойугу, сценкалары, үҥкүүлэри бэрт сэргэхтик, үрдүк таһымнаахтык толордулар. Ыллыы нэһилиэкпит кырдьаҕастара кырдьыбыны киэр кыйдаан ыллыы-туойа, ооньуу-көрүлүү, күрэхтэһэ сылдьалларыттан олохтоохтор улаханнык астыныыбыт.

Николай ФИЛИППОВ.

БУХГАЛТЕР – БИИР СҮРҮН ҮЛЭҺИТ

Юрий Никулин, Инна Гулая, Леонид Куравлев оонньуур "Когда деревья были большими" диэн киинэни ордук сыыдан көрөн сөбүлээбиппин өйдүүбүн. Ол киинэҕэ кыыстаах уол сельсовет хонтуоратыгар уоттааҕын көрөн түүн ЗАГС-алаллары киирбиттэрэ бухгалтер оҕонньор отчуот оҥоро олорор эбит. Кыыс: "Эн бюрократкын дуо?" – диэн ыйытар. Онуоха кырдьаҕас: "Я -не бюрократ, я – мученик. А те, кто придумал этот отчет, вот те – бюрократы", – диир. Ол киинэ оҥоһуллубута 40-тан тахса сыл буолбута буолуо. Билиҥҥи кумааҕыта суох харыс да хамсаабат үйэбитигэр бухгалтер мученик буолара ордук сытайан турда.

Аһыйах сыллааҕыта бюджетнай тэрилтэ хамнаһын барытын биирдэ аахар эбит буоллахтарына, билигин бюджетнай классификация ирдиирин хас эмэ көрүҥҥэ араарыллан туспа-туспа ааҕыллар, үбүлэнэр, отчуоттанар буолла. Аны урукку өттүгэр суох налоговай, пенсионнай, үөһэ тэрилтэлэргэ, статистикаҕа ыытар уо.д.а. отчуоттар араас көрүҥнэрэ, Государственнай Дума саҥа уураах ылыныннаҕын аайы уларыйа турар отчуот формалара, ону таһынан отчуот оҥорор тэрилтэлэрин хас эмэ юридическай сирэйдэргэ арахсан олорор буоллахтарына уонна үрдүк технологиялары киирбиннэн ааҕаллаах бухгалтерскай программалар уларыйа туралларын ситиһиини абэн кэбистэххэ, биир кырдьаҕас оҕонньор оҥорон олорбут нэһилиэк бухгалтерын үлэтэ да ылбычча киһи ситэрон-хоторон, бүтэрэн-оһорон испэт уустук үлэтигэр кубулуйан турар. Ол да иһин олор оҕолор төһө да үөрэҕи бүтэрэн кэллэллэр, үчүгэй специалист буола охсоллоро түргэнник ситиһиллибэт. Аны биһиги улууспут айанын суолларын билиҥҥи уматык сыаната ыарабыт кэмигэр хас сиэбэтарын аайы улуус киинигэр уонунан көстөөх сирдэртэн киирэн-тахсан испэккин. Ол барыта үп-харчы түргэнник эргийэн иһиитин харгыстыыр.

Тэрилтэ үчүгэйдик үлэлээн олорор буоллаҕына, быһаарыылаах оруоллартан биирдэстэрин бухгалтерия үлэтэ ылар. Хаһан да буоларын курдук, чиэс-бочуот, хайҕал өттүгэр сүрүн хайыска үлэһиттэрэ тиксиэхтээхтэрин тиксэллэр. Оттон төппөнан да, гектарынан да кэмнэммэт үлэлээх бухгалтерия үчүгэйдик үлэлээтэҕинэ им-ньым билиллибэккэ хаалааччы. Оттон да буоллар, биһиги улууспутугар сааскы ... тухары үлэлээн баран бочуоттаах ааҕыыга сыалга тиксибит бухгалтер ахсааннаах. Хата, итэҕэс-быһаҕас баар буоллаҕына, мөҕүллээччи-этиллээччи бухгалтерия буола туһар. "Сип-аһыы олороро буолуо", – диэн сэрэйэн көрөн буруйдааһыннары бэрт кыбыыстик этэн кэбиһэллэр. Оннук этии кэпписэйкэни кэпписэйкэр тэҥнии олорор дьон кулгааҕар ыарыылаахтык киирэр. Бухгалтерия туруорар ирдэбиллэригэр: "Хаппырыыстыыр, була сатыыр", – диэн иһиэдэбуллээх дьон баар буолаллар.

Бюджет үлэһиттэрин хамнастара, кыралаан да буоллар, улаатар. Ол да буоллар, билиҥҥи, туохха барытыгар ыарыы турар төлөбүрдэри, сиппэт. Ордук кыра хамнастаах техүлэһиттэргэ. Хамнас кыратыгар, кыра-кыралаан кэлэригэр эмиэ бухгалтерия буруйдаах курдук буолар. Бухгалтерия хамнаһа улууска уоҕа үөрэх управлениета эбэтэр олохтоох дьаһалта баһылыга бигэргэппит тарификациятынан ааҕар. Тарификация тэрилтэ салайааччытыгар уонна бухгалтеригэ баар. Оттон көрөн үлэһит төһө хамнаһы ааксыахтааҕын билиэхтээх уонна бухгалтериины кытта: "Харчытын мыыҥар эбэтэр иһэһа аахсар", – диэн куттаммакка ыйы ыйынан аахсан иһиэхтээх. Киниэхэ барытыгар хамнас тыын суоттаах. Онон хас эмэ өттүттэн бэрэбиэркэлэнэ туруохтаах. Республика бюджетыттан харчы киирбитинэн көрөн, биһиэхэ үлэлэрин биэрэллэр. Ону биһиги биирдии киһиэхэ төһө кэлбитинэн түҥэтэн иһэбит. Ыйдааҥы хамнас итэҕэс да, ордук да кэлээччи.

Ону бэлиэтэтэн кассаҕа тоһоҥ ылбатты аахсан иһиллиэхтээх. Бухгалтерскай учуот быһыытынан иккиэ ... тар ордук хамнас аныгыыйыгар көһөн иһэр. Бухгалтерия үлэ атын хайысхаларыттан уратыта диэн сыалата уонна ... ардыларыгар киниэхэ үлэһиттэр ... Маннык салайааччы ... сулуустааҕыр. ... кыаллыбатах түгэннэри бэйэ ... үлэ ...

Мин 90-с сылларга улууска тыа хаһаайыстыбатын управлениетыгар үлэлээбитим. Тыа хаһаайыстыбатын учуота хайа да салаа учуотунааҕар уустук диэлэрэ. Этэргэ дылы, үүнэн турар оту оттоон, сүөһүтэ сиэтэн, үүтэ ыыллан, үлэһиттэри хамнастаан, ону барытын бухгалтерскай учуот быһыытынан ситэрэн-хоторон, оҥорон отчуоттуохтааххын. Урукку колхоз бухгалтердара оройуоннар министерствоҕа сыллааҕы отчуот туттара киирэн баран саас чалбаҕы хаатыыканан кэһэн тахсаллара үһү. Биһиги да саҕабыт курдук сыыһабыт. Мин улууска билэр бухгалтердары П.Е.Адамовы, П.Н.Павлованы, П.Г.Седалищевы, П.М.Догордуровы, А.П.Капитонованы, А.А.Романованы, Е.П.Толстоуховы, Е.П.Собакинаны, Д.И.Макаровы кытта биирге үлэлээбит кэмнэрбин иһэ ... үчүгэйдик саныыбын. Кинилэртэн элбэххэ үөрэммитим, кэлин үлэлиирбэр туһаммытым. Билигин биһиги оройуоммутугар суох буолбут Петр Егорович, Петр Никитьевич, Петр Григорьевич, Петр Михайлович уонна да атын үйүннүк үлэлээн улуус экономиката сайдарыгар бэйэлэрин кылааттарын киллэрбит бухгалтердар ааттара сыыһатын кэмнэргэ ааттана туруохтаах. Совхозтар бөһүөлэктэрин кэмнэригэр улууска түтээх тэрилтэлэр этилэр. Тыа хаһаайыстыбатын бухгалтерга үөрэхтээх специалистартан билиҥҥи күргэн уларыйыыларга их кэмнэ куоратынан да, тыанан да тулуктааһын үлэлээччи элбох.

Бэйэм кэһилиэк дьаһалтатын бухгалтериятын үлэлээбитим үһүс сыла буолла. Биирдэ үлэлиир сүрүн тэрилтэбит биһиэнэ – улуустааҕы финансовай-казначейскай управление. Бу тэрилтэ бухгалтердарын, экономистарын кытта куннэтэ алтыһабыт. Үлэ хаамыытын быһыытынан кыыһырсыы, мөҥүллүү-этиллии да баар буолааччы. Хата, казначейство үлэһиттэрэ киһи быһыытынан биһиэхэ, иһилиэк бухгалтердарыгар, иһэһа иттиг сыһыаннаахтар, бу тулуурдарын, быһааран-оҕоон биэрдэхтэрин, арыт-ардыгар отчуот болдьоҕо ыгар ыктарыылаах күннэргэ кинилэргэ-хоһуктары олус сөҕө саныыбын. Система уларыйыыта таарыһынна, үлэҕэ саҥаттан-саҥа сүүрээннэр киирииллэрэ, оҥо сон түбэлтиннэрэн үөһээҥи министерстволар ирдэбиллэрэ бэстаныллэргэ туһаллар. Букатын кумааҕыттан тэбэлэрүн ээ иэтэхэт бүтэн олорор буолаллар. Ол да буоллар, киһиэхэ кинилэр сыһыаннарын хаһан да сүтэрбэттэр. Ордук чуолаан мин ылалабынай бухгалтер Е.А. Пономаревалыын, кини солбуйааччытыгар М.П. Петроваҕа уонна казначействоҕо сүрүн үлэһиттэригэр Е.Д. Соловьеваҕа, Т.В. Аржитиноваҕа, Л.И.Поповаҕа, У.В. Оковешниковаҕа, Л.М.Саввинаҕа, Н.В.Макаровоҕа, С.А.Никоновка, Н.М.Дьячковскаяҕа махталым муҥура суох. Хаппыы эрэ үбүлүөйүнэй дааталарынан кинилэргэ Саха Республикатын, Россия финансовай үлэһиттэрин үтүөлээх ааттара иҥэриллибиттэрин, грамотаҕа тиксибиттэрин түбэһэ түһэн аахтардым. Бадар, бааран билбэтим буолуо. Оттон суох буоллаҕына, салалта оттүттэн бу боппуруоска үлэлэһэллэрэ буоллар диэн баҕа санааллаахпын. Ол миигэргэ быһыылаах, нэһилиэк бухгалтердарын барыларын баҕа санаалара буоларын билэбин.

Киһи хайа да салааҕа үлэлиир үлэтэ кэмнэр солтоохтук сыаналанара олоҕун ситиһиитэ буолар. Онон улуус да, тэрилтэлэр да салалталара бухгалтер аймах үлэтин мөөр-этэр, ирдиир эрэ туһугар буолбакка, чиэс-бочуот, үөрүү-эрэгэй да кэмнэр бииргэттэр кыттыахтара диэн эрэнэбин.

Е. ГОГОЛЕВА,
"Алаҕар нэһилиэгэ" МТ сылаабынай бухгалтера.

СОМОҔО САҤА КИНИГЭТЭ УОННА ЛИТЕРАТУРНАЙ ХОЛБОҺУКТАР

Суруйааччы, литературнай критик С. А. Попов – Сэмэн Тумат ааҕааччылары кытта биир көрсүһүүтүгэр "Бэйэм суруйбут айымньыларбын кинигэ оҥорон таһаартарарбынааҕар, дьон ахтыытын хомуйан, сааһылаан, редакциялаан кинигэ оҥорон таһаартарар олус эппиэтинэстээх, улахан үлэни эрэйэр" диэн этэн турардаах.

Дириҥ бөһүөлэгэр олорор, үлэлиир, айар-суруйар Россия Суруйааччыларын уонна Журналистарын Союзтарын чилиэнэ Павел Петрович Федоров – Сомоҕо төрүт саҥа, сокуон кинигэни таһаартарда. Сорох ахтыы кинигэлэрэ үксэ республикабыт биллиилээх дьонун, салайааччыларын, суруйааччыларын, олохтон туораабыт дьон туһунан буолара. Сомоҕо "Дьонум, ычатым туһугар" диэн кинигэтэ биһиги оройуоммутугар күн бүгүн үлэлии-хамсыы сылдьар, Чурапчы кыратыттан кырдьаҕаһыгар дылы билэр, атын улуус дьоно сэргээн ыйыталлаҕар, сэгээрэр киһилэрэ – Дагданча Григорий Григорьевич туһунан.

Павел Петровиһы кытта үлэбитинэн, суруйааччылары кытта көрсүһүүлэри тэрийиигэ, ыытыыга куруук алтыһабыт, сүбэ-ама ылабыт. Биһиги улууспутугар Россия Суруйааччыларын Союһун 3 чилиэнэ олорор: поэт Роман Данилов – С. Р. Данилов, Сомоҕо – П. П. Федоров уонна соторутааҕыта Россия Суруйааччыларыгар кэккэтигэр киирбит В. Е. Петров, 2 литературнай түмсүү баар: Дириҥҥэ – "Дириҥ уоттара" уонна "Чурапчы" айар холбоһук. Россия Журналистарын союһун чилиэнэ Д. Д. Эверстов – Дириҥскэй тэрийбит "Дириҥ уоттара" литературнай түмсүүнү, Сомоҕо салгыы салайан, үлэлэтэн, Дириҥскэй сахныт кыымын күөдьүтэн, биир бөһүөлэктэн 2 Россия суруйааччылара үүнэн тахсыстылар. "Дириҥ уоттара" литературнай түмсүү билигин таһаарыылаахтык, айымньылаахтык үлэлиир. Ол курдук П. П. Флегонтов, Айыл, Улдьаа Харалы – Дорофеев А., Сомоҕо, Күндүл Маҥан – Аммосов А. уо.д.а. кинигэлэрэ тахсыбыта. Соторутааҕыта П. Е. Саргыдаев – Саргыдай бэрт интэриэһинэй "Таҥха ыйааҕа" диэн кинигэтэ тахсыта. Биллиилээх прозаик, поэт, публицист И. Е. Федосеев – Доосо аата Дириҥҥэ агроскуолаҕа иҥэриллиннэ, Эрилик Эристиин үбүлүөйүгэр аналлаах дьаһаллар Чакырга үрдүк таһымнаахтык ааспыттар. Тыа сиригэр, улуустарга литературнай эйгэ баар буоларыгар маннык үлэлиир, айар суруйааччылар оруоллара улахан. Ол курдук урукку сылларга Саха суруйааччыларын союһун кытта быстыспат сибээһи фронтовик-суруйааччы Алексей Спиридонович Бродников, Семен Андреевич Попов – Сэмэн Тумат, поэт Семен Романович Данилов – Роман Данилов тутан олорбуттара. Билигин Саха суруйааччыларын кытта ситимниир, үтүмү салҕыыр киһинэн Павел Петрович Федоров – Сомоҕо буолар. Суруйааччылар Чурапчыга кэллэхтэринэ, Дириҥҥэ тахсыстахтарына Сомоҕо дьиэтигэр-уотугар өрүү сылдьаллар. Элбэх үтүө литературнай дьаһаллары Павел Петрович Дириҥтэн киирэн, сүүрэн-көтөн тэрийэр.

Дьокуускай куоракка олорор, үлэлиир биллиилээх суруйааччыларбыт, биир дойдулаахтарбыт В. Н. Егоров – Тумарча, С. А. Попов – Тумат, Чурапчыга айар суруйааччыларбыт Роман Данилов, Сомоҕо, Айыл Чурапчы литературнай ситимэ быстыбатар хаһыык диэн, эдэр талааннары таһаарыыга, Чурапчыттан төрүттээх суруйааччылары үйэтитиигэ кыахтара баарынан үлэлиир, киэҥ туттар дьоммут буолаллар.

"Чурапчы" айар холбоһук быйыл күһүн айар куттаах кыыһы Надежда Семеновна Борисованы холбоһук салайааччытынан талбыттара. Айар дьоҕурдаах дьону түмүө, эдэр, саҥа суруйарга холонор ычаты киэҥ эйгэҕэ таһаарыыга үлэлэһиэ, санааларын-куоластарын норуокка тиэрдиэ, үлэлиэ диэн эрэнэбит.

Чугастыы ыаллыы Таатта улууһугар: Ытык-Күөлгэ "Араҥас сулус", Чөркөөххө "Алаас кыргыттара", Баайаҕаҕа "Көмүлүөк күлүмэ", Чычымахха "Утум", Уус-Таатта ... литературнай түмсүүлэр айымньылаахтык үлэлииллэр. Баҕар Таатта улуу суруйааччылар үүтүйэн үөскээбит түөлбэлэрэ дииххит? Оттон Чурапчыттан норуот таптыыр, сүгүрүйэ ааттыыр суруйааччылара, Саха уус-уран литературатыгар саҥаны тэлээччилэр тахсыбатахтара дуо? Саха бастакы романын суруйбут Эрилик Эристиин, саха литературатыгар үтэни киллэрбит Күн Дьирибинэ, Улуу Пушкины сахалыы саҥардыбыт, "Евгений Онегины" тылбаастаабыт Дьуон Дьаҥылы, саха народнай суруйааччылара Далан, Болот Боотур уо.д.а. Чурапчы суруйааччылара биһиги сахабыт уус-уран литературата сайдыытыгар киллэрбит кылааттара, кинилэр айымньылара көлүөнэттэн-көлүөнэҕэ, саха тылланар баарын тухары бэриллэ туруо. Онон "Чурапчы" айар холбоһук үлэтигэр улуус салалтатын өртүттэн болҕомто наада диэн саныыбын.

Суруйааччы Сомоҕо саҥа "Дьонум, ычатым туһугар" кинигэтэ "Сайдам" издательствоҕа бэчээттэнэн тахсыта. Саҥаны бастакы соҕалааччы, үйэлээх тутуулардыынан дьон махталын ылбыт, олорор бөһүөлэгэ үүнэ-сайда турарын туһугар элбэх кэскиллээх үлэни ыыта сылдьар, Чурапчы бастакы предпринимателэ, Саха Республикатын мецената, Чурапчы сэлиэнньэтин бочуоттаах гражданина Дагданча Григорий Григорьевич туһунан үксээннээхтэрэ, биир идэлээхтэрэ бу кинигэҕэ истиҥ иһирэх тылынан, дириҥ махталынан кэпсииллэр. Григорий Григорьевич республикаҕа биир бастакынан 1995 сылалаахха Чурапчы – Дьокуускай икки ардыгар дьону тиэйиини таксист быһыытынан саҕалаабыта. Ол саҕалаабыт дьыалата тэнийэн, билигин улууска 20-чэ таксист үлэлии сылдьар. Кинилэр өтөлөрүнэн айан дьоно эрэйдэммэккэ айаныыр усулуобуйалара олохтонно. Оттон сельхоз томторугар бираҕыллыбыт, киһи аттынан куттана-куттана ааһар дьиэтин өрөмүөннээн, рынок аһан үлэлэппитэ. Улуус олохтоохторо кини төрүттээбит рыногын хара маҥнайгыттан судургутук "Дагданча" диэн ааттаабыттара. Кэлин "Куохара" рыногын астаран, "Караоке" бaары үлэлэтэн, ити рыноктар тула саҥаттан-саҥа маҕаһыыннар, аптека, парикмахерскай тутуллан, дьон-сэргэ сылдьарыгар олус табыгастаах атыы-эргиэн киинэ буолла. Кыһас кэм иһигэр аныгылыы оҥоһуулаах муостаны туттаран, дьон-сэргэ махталын ылаан ылар. Ордук культура үлэһиттэрэ Григорий Григорьевичка махталлаахпыт. Урут бүөрү бүрүнэн, бадараанҥа батыллан, массыынаҕа ыстаран культура управлениетыгар тиийэр буоллахпытына, билигин Дагданча туттарбыт муостатынан бэрт түргэнник элээрдэн тиийэбин. Таҥара дьиэтин томторун аныгыар үчүгэй хаачыстыбалаах, тупсаҕай тимир муостаны туттарбыта, сылдьарга олус табыгастаах, ити муостаттан сэлиэнньэбит тупсан көстөр, киһи сыыһа, куулэйдии да иттиннэ иилиэх курдук. Кинигэҕэ Григорий Григорьевич кинини иһэ курдук бүөбэйдээн, араҥаччылаан-харыстаан иитэн эбэтин Бороскуобуйа, үөрэппит учууталларын туһунан үтүө, иһирэх ахтыылара киирбиттэр.

Бу тупсаҕай оҥоһуулаах, биһиги улууспут биир биллэр киһитин, ылыммыт соругун ситиһэр, эппит тылын толорор Дагданча Григорий Григорьевич туһунан кинигэни ааҕааччыларга сүбэлиибин.

Н. ЗАХАРОВА,
улуустааҕы киин библиотека ааҕааччылары кытта үлэҕэ отделын сэбиэдиссэйэ.

Национальнай быраайыгы олохсо киллэрии

МАҤАН ХАЛААТ МАРАЙДАММАТАР ХАННЫК

В.Иванов "Саха сирэ" хаһыат 02.02.2007 сыл "Маҥан халааты кэппит эрэ барыта аанньал буолбат" диэн ыстатыйатын сороҕор "Түс бэйэтин тарыттаран сүрэйбут, эмчит киһи быһыытынан "муннифэт чиэһин" харыстыыр сөбө, сыыһа-бору дьиэттэн таһаарбакка поликлиника салаатынан туруоран бопп- руоһун быһааттарыах эбит энин диэбитэр. Оннук буолбатах. Киин туруорар боппуруоһа нэһилиэннэ үгүс арайатын, республика эмиттэрин барыларын хаарыйар Доруобуйа харыстабылын, медицинскай институт салайааччыларыгар туһаайыллар. Мун- ньуллубут итэҕэстэр-быһаҕастар, омнуолаах өрүттэр, кыһалҕалар (проблемалар) хаалыйлыннан баран тоҕо барыылара буолар.

Кырдьык, "дьиэ-кэргэн быраһын" бэлэмнээһинниннэн, киининэ доруобуйа харыстабылыгар үлэлээбит һарахаттары саба туттарыах курдук үлүһүйүүнү Россия медицинатын билинилээх авторитеттара хара маннайгыттан утарбыттарын үрдүкэн уһаттэн соннооһун бара турар. Ону биһиги республикабытыгар биир манна
йгытыан "иилэ хабыы" буолла.

Тыа сиригэр участокка түптээх улаһиир соҕотох бырааһ уруккуттугэр, күһэллэн да турай дьиэ-кэргэн быраһа этэ. Онтон кэнники соттоох хамаасталаан, эмтиир-сэротэр кыһалҕын улаатынарын оро тардар сорук турбута. Оннук хамсааһын дьэ бу быһыйыһынгыттан "Доруобуйа" бырайыактар чэрчитинэн сиңин ыта үөрүүлээх. Онтон куорат сирэ киин участоктар терапевтар уонна ордук оро бырааһ суох буйар кыаҕа суох. Ол Дьокуускайга хайы-үйэҕэ (доруобуйаны – эксперимент быһыытынан) киллэриллибитин биһиги – тыа эмчиттэрэ саҥа истэн сөһүйдубут. Очнолорго улууска инниэрээр, элбэх нэһилиэннэьэх бөһүөлэктэргэ эмиэ оннук буолуох муҥа буолбата дуу? Итини биһиги утарбыт уонна эксперимент табыллыбатарына тохтоторго ыҥырабыт. Василий Иннокентьевич аҕалар эмтиир улэ түмүктэрин учугэйдик ырытыахха (анализтыахха) уонна ньир экономическай (уп-харчы) өттүн көрүмүөххэ. Хас биирдии оро тыына, доруобуйа үбүгэн-харчыттан сыналлаһыат.

Онтон Василий Иннокентьевич туруорар иккис боппуруоһа – эмчит сиэрин-майгытын (этика), киин ыарыһаҕы, (коллегаларын) биир идэлээхтэрин кытта сыһыанын (деонтология) боппуруостара медицина уэлээһугэр эмчиккэ тулхадыйбат ирдэбиллэри туруорааллар уонна киһилик сыһыанын (гуманные принципы) олоҕуралар. Хомойуох иһин, кэлин XXIII-р олохсуйбут толобуурдаах медицинаны (хаалынын бэйэхэрэ да сөбүлээбиннэр) үтүөттүү түмүгэр. Гиппократ сэрэтии тулхадыйбакка кэлбит ирдэбиллэри ыпхайбатбытынан, онноҕор, биһиги республикабытыгар уодуна СГУ медицинскай институтугар медицинскай этиканы (биэтик дэкэт кэгэнэ- биоэтика дэнэр) үөрэтии ыарахаттарын туһунан арайах сыллаарата институт ректора П.Г.Петрова байэтэ мунатыйбыта ("Якутия", 17.05.2003г. Елена Воробьева "Почему из врача получился рвач"). "Арыт күһэллэн медицинаҕа сөбө суох хаһыс, болҕомтото суох дьонго врач дипломун биэрэбит" диэн билиммитэ. Онтукаты билигин да салҕалар муна буолбата дуу? Автортар бырааастар ыарыһахтарга уонна киниэр аймахтарыгар куруубай, хаһык, тиэрэ сыһыаннара тыл да улууустарыгар баар бөҕө буоллаҕа. Эс биһиги улуустутун "тумэҕэ дуо"? Үтүгү-хаһысын сүрүн торуругунэн маннык быһыы буолар. Ол үксүтэр "дьиэ иһигэр" хаалар.

Биоэтика диэн үрдүк технологиялаах медицина сайдыытын кытта сибээстээх биир туспа салаа. Арҕаа сайдыылаах дойдулар уонна Россия киин институттарыгар туттар үөрэҕиллэр, олус наадалаах үөрэх буолан турар. Эмчиккэ сүрүн ирдэбил — сиэр-майгы өттүгэр эппиэ суох буолуу дьиһигэн үөрэххэ ылыыһа сүрүн кэрдибул (критерий) буолуохтаах этэ. Ол буттүүн государственнай экзаменынан (БГЭ)-компьютерынан үөрэххэ ылыытынан хаалла. Дьиэгэх амарах, абыраллаах бырааһы иитэн (үөрэтэн эрэ буолбакка) таһаарыахтыт баҕарар буоллахха үөрэххэ киирээччи сиэр-майгы өттүнэн эҥкилэ суоҕун билгэлэһиини (тестирование, собеседование) сорҕутуөх баара. Манна тэрэппиттэр, оскуола коллектива эмиэ эппиэттээхтэр. Мөлтөх майгылаах, дьон кыһалҕатын өйдөөбөт, дьалбаа, тоҥкуруун оҕону батара сатаан эмчит үөрэҕэр киллэрии кэлин туһалыахтаах, абырыахтаах дьонугар тоһолоох охсуу буолуой? Бэйэтэ да тоһо эрэйдэниэй?

Медицинскай институкка биоэтика суруллубут (сокуоннар, уурааххтар, бэриксэстэр) уонна суруллубатах ирдэбиллэригэр үөрэтии таһынан кининиманна тахсайар эйгэлэн үөрэнэр клиникалара буолар. Бу балыыһаларга студент кини аҕа бэйэ идэлээхтэрэ (коллегалара) ыарыһахтарга, кинилэр аймахтарыгар, бэйэ-бэйэлэригэр хайдах сыһыаннаһалларын көрө-истэ сылдьар, бэйэтигэр иҥэринэр. Онон манна санитаркатыттан кылаабынай бырааһыгар, сэбиэдиссэйигэр тиийэ деонтологияҕа кыһаанах ирдэбил наада. Ону ректор П.Петрова, кафедра сэбиэдиссэйдэрэ (доктордар) бука ирдиллэрэ буолуо. Билигин үрдүк технологиянан, араас оборудованиенан, аппаратуранан үлүһүйэн деонтология ирдэбиллэрин намтатыы, умнуу – баар суол. Ол эрэри эмчит:

Бастатан туран,
Барбах буолбакка,
Аанньал тэгэ
Амарах дууһалаах,
Манньытар, сылааныытар
Мааны майгылаах,
Суо, ыраас
Суорун суобастаах,
Биһирэбиллээх,
кэрэхсэбиллээх
Биһэкэл өйдөөх,
Киһилимэрэ суох
Киһи кэрэмэнэ
буолуохтаах!

Тирээн кэлбит боппуруоска (актуальнай) суруллубутунан олус наадалаах ыстатыйаны балыыһалар салайааччылара нилэ-хабан ылан дьүүллэһиллэрэ сөп этэ. Этика боппуруоһун биир муннаҕынан бынаарбакка Маннаутумнаах, дьаныардаах, тохтобула суох тэринэр, өйдөтөр, такайар, ирдиир үлэ балыыһалар салалталарын өттүттэн баар буолуохтаах.

А.ПЕРМЯКОВ,
РФ доруобуйа харыстабылыгар туйгуна, Саха Республикатын үтүөлээх үлэһитэ.

Саха сирэ — Россия - 375

ФЕСТИВАЛЬ САЛҔАНАР

Төлөй нэһилиэгэр баһылык В.П.Нестеров кэпсээ. Нэһилиэгин сотууну ырэ-хоро кэпсээ, киһиэн быланнарыттан быһа тардан билиһинээр. Концерт 45 киһилээх хор толоруутугар "Аан дойду ычатын сүрэҕэ" (хорм. Н.Гуляева, аккомп.Н.Борисов),"Песни о тревожной молодости"(хорм.Т.Крюкова, аккомп. Н.Борисов) ырыаларынан саҕаланар.

Эдэр ырчаттар Вера Аммосова туруорууту гар корякскай, саха үҥкүүлэрин, "Доҕордоһуу үҥкүүтүн" диэхсун ытыс тыаһыгар дуорһуунаталларыллар.

Улуу күүчэ норуота сахалары элбэхха үөрэппитэ. Ол курдук, атыыга, эргиэҥҥэ үһүйбуттара, үөрэххэ сырдыкка сирдээбиттэрэ. Маны төлөйдэр бэйэлэрин дьонноругар сыһаары туттан бэрт арыйдылар. "Үүт курдуку урдүгэн кэтэр үрүмэччи маҥан аттаах Үрүлүйэ бухатыыр" олоҥхоттон быһа тардыыны Иван Макаров толорор. Иван бэйэтэ ураты кулаастаах, киһиэх элдик олоҥхоһут эбит. "Хаадьы Хабырыыс" сценкаҕа Герасим Капрынов, Надежда Гуляева табыллан оонньоотулар. Сардаана, Сарыалааана, Максим Смирниковтар дьиэ-кэргэн ансаамбыллара эбээ үгүс үгэһин тардан сыалыахтыы ылаллара. Истээр идэлээх, уран тарбахтаах, ураты талааннаах норуот маастара, спорт, сцена ветерана Мария Лукина айбыт сахалыы таҥаһын-сабын астыһан көрдүбүт.

"Сарыала" фольклорнай ансаамбыла (салМ. Смирникова), ураты сумалаах-кистээх ырыаһыта П. Андросова үгүстүк ветеранны дьон арыыбыт. Концерт сүрдээх эрэ интэриэһинэйдик ааста.

Мугудайга Г.Г. Скрябин аатынан Социальнай киин. Тапталлаах сирдэрэ барыта араас, уурбут-туппут курдук, үтүө айылҕатын туһан толоро биэлэр. концерт Суорун Омоллоон "Харааҕа тыһыт сырдык" кэпсээнтэн саҕаланар.

"Олох оһуора", "Турецкай үҥкүү", "Венскэй вальс" үҥкүүлэрин эдэр кэскиллээх хореографтар Мария Новгородова, Мария Сивцева, Анна Ооннокова туруорбуттар. Мугудай нэһилиэгин үҥкүүһүттэриниэн биһиэр, онон эдэр дьон олох үгүс ырчата үҥкүү кэрэ айылҕатар уһуйуохтара диэн эрэнэбит. Иван Гоголев "Аал-дуук мас" диэн поэматыттан быһа тардыыны Надежда Макареева киэрэчэйдэрин бэйэтигэр уһуну тардан, бэрт тиэртэ. Мугудай нэһилиэгин уран тарбахтаах маастарааһыннара саха таҥаһын онгуна-дуһунна дьоһуннан тыһаттарэ кэһиини эрэ киэргэрэр. Истээрдигэр П.В. Шадрина дьиэ-кэргэнин тиһиир буукстаах ойо, дьайаҕа бидиэйэтэ, сарыктаа үтүлүгэ, туһустаах саппыйаан этэрбэһэ, хабах суумката, ойоҕоох эр киһи сонно, оһин, тута ээрбэһэ, үрүн кэмэс кура, дэлэ кырдьык, XIX үйэтээҕи сахалыы таҥастарын толору көмөлөөтө. Норуот маастара Е.В. Слепцова харалааннарын аттарааран эдэр ырчаккка ааһаан тигиит сымнаҕаһан, дьүүппатын, бастыҥ курук киһи быарырыгар кэпсэнни курдук. Эдэр дьоххолох маастарааннат Анна Кирикова оҕуруотынан көрөтэн саха таҥаһын араайҕын тиһиитэ норуоттан сылдьар. Истээрдигэр Анна Слепцова, Вера Оконешникова "Ыраас суугуна" диэн аттахтаах моделларын эдэр ырчаттарга аныабыттар. Хор толоруутугар "Аан дойду ычатын сүрэҕэ", "Песня о тревожной молодости" (хорм.Е.Лыткина) диэхсун ытыс тыаһынан дорҕооллота.

Мындааҕайга баһылык М.М.Петров, симпэнир киин директора С.Д.Дьячковскай көрсөллөр. Концерт 2 чааһыттан саҕаланар кэрээччү сааласы тобус-толору. 45 киһилээх хор А. Баранцова тылларыгар уонна мелодиятыгар "Саха сирэ" (хорм. М.Исакова), "О прекрасна ты родина наша" (хорм. М. Дьячковская, аккомп. Н. Абрамов) ырыаларынан концерт саҕаланар. Мындааҕайдар концерт хаамытыгар кыһыа туттулар. Хас биирдии эгуонар бэйэтэ ис хоһооннаах тыл толкуйдааһыттар. Директордар Мария Дьячковская, Николай Слепцов нуучалыы-сахалыы тыльтлар оду саргыан бэрэн хоһоон. Фестиваль сылдьан-сорутун арылар сыллаах дэрин ис хоһооннооҕ компьютердаах презентация көрдөрбүттэрэ концерт таһаа көрөөттө. Ханна да суох уникальнай хаартыска бэрдүрбуттар. Үҥкүүлэрин Варвара Слепцова туруорбут, ордук турникскай үҥкүү, "Дьоруо ат" үҥкүү табылыннына. Дьүүллүүр сүбэ сиэнин уһаан баалым ыстарылар.

Сценкаларынан тустан тутууттар С.Омоллоон "Хараҕа тыһыт сырдык", "Сураҕаана", "Ыраахтаахыга" сценкалар ис хоһооннорун таҥаһаннан-сапталаан толору арыйдылар.

Саха таҥаһын дьиэ-кэргэннэннэн кэрдирдүтэр барыта араас дьиэ-кэргэн кыттыыны. Манна дьиэтүйэ киирбут Кузьмин Сергей Сергеевич кырыбут сылдыы сонттитарын, кинтар куй хабыһанын киэммиттэн хабыччахтар кэлин кэбибэрэн, дьаҥра буолан мольбиинар, талаһа киһи кэбиһэрин. Уктээ эриэн хас биирдиилэрэ баар. Аны хамнын-сиэмэн кинилэри эмиэ уратытык таҥыстарбыт. Мария Дьячковская ааппаахтар киһи ырыата бэрибыттыын да дууһуутута. Мындааҕайдар ис-истэригэн үөрэ-ээнээ фестивальга кыттыыдар. Ол хас биирдии толоругар нучаарга оттоокор.

Салҕанан дьиэтэрин концерты кыыбыт дьиэбэһиыытыан үөрэ-үөрө Мырылаха тиийбит. Манна да концерт эрэ курулууттан саҕаланар. Мырылалар үҥкү-уһуру тиэх туһаннылар (муз. ыһэрилэр А. Попова, И Собакин) ырыа дьиэ кайнаттын диэн манна буолла. А.Попов (сайтан тыллар-дыр уонна мелодиятыгар "Белоснежное", Леонид Собакин "Ыра санаам ыылтара", дьахталлар ансамбллара "Саха үҥкүүтэ" ырыалара, Алексей Попов дорҕоонноох үрдук таһымҥа толордулар.

Сценкалар "Илиэкэн курулэ", "Бэйэм салайыны" эмиэ табыллыбыт кэмэрдээхтэн буоллулар. Уу тылынан оҥорбутан, аппалар ахсым ат уу дьоро балаҕан аатын дорҕоолору хомусчаа Сайыналар дьиэ-кэргэттэрэ баһаххыэтэ. Концерт 45 киһилээх "Родина", "Аан дойду ычатын сүрэҕэ" (хорм. Мария Каргунова, акк.А.Попов) ырыаларынан түмүктэннэ. Дьүүллүүр сүбэ хордарын билирэвбэттэн буоларар, бу тиһиилэ эбиллиһбэттэрыгар баҕарда. Мырылалар эмиэ сүрдээх кэхтэлэҕи, тэрээстиннээх кыттыбыттар. Концерга Мария Федорова, Галина Пустинова иккитэн бэрт кыттылар.

Е.ЕГОРОВА.

Кэрэ эйгэтигэр

"Умсугуппут уран куукэ
Устар кэми үгүйа,
Уран сулус үөтүн тэнэ
Кэрэ хаалар сүрэххэ."

ЫРА САНААМ ЫМЫЫЛАРА

Хас биирдии киһи бэйэтэ кэрэлээх буолар. Киниэ кэрэ ыраас дууһатынан, үтүө-мааны майгытынан, бар дьоҥҥо сөбүлэтэр ис киирбэлинэн, ситиһиилээх үлэтинэн уонна сырдыкка угуйар ыраас санаатынан.

Аасыт сыл ахсынньы ыйыгар, дьоһуннаах бэлэн Чурапчы таатта А.П.Гоголев аатынан музыкальнай оскуола художественнай кылааһын выпускницата Валя Попова А.П.Мунхалов аатынан хартыына галереятыгар үлэлэрин бастакы персональнай "Ыра санаам ымыылара" диэн быыстапкатын аһанбар дьонун үөртэ астынна.

Умсугуйан, уһуйуллан өйдүүн-сүрэхтиин таптыыр дьарыга, тарбах талаана, эй-сүрэх хоһобоон хатыламмат айымньыларын айан таһааралар. Быыстапкаҕа 70-тан тахса үлэни көрөөччү аахан астыныбыт. Дьиэ сыллара хамсана сылдьалларын олус табан уруһуйдаабыт. Кырачаан хомурдууну, лыаҕы билигин көтүөх курдук дьуһуйэн таһаарбыт. Кистин күйаар эйгэтин, киһи айылҕаны кытта ситимин өйдүүр баай фантазиялаах үлэлэри көрдүбүт.

Валя үөрэнэн, уһуйбут учууталла Н.Н.Саввина үөрэнээччитин туһунан маннык кэпсиир:

– Валя 2000 сылтан художественнай кылааска үөрэнэ киирбитэ. Кини ис-иһиттэн бэйэтэ айан уруһуйдуурун сөбүлүүр, ылымнг үлэтин тиһэҕэр тиэрдээр дьоһурдаах, тулуурдаах. Саамай ис сүрэҕиттэн саха остуоруйалары, олоҥхо тематын оҥорор. Кини оскуолаҕа дьарыктаммытын тумугэр кэккэ ситиһиилэрдээх: 2003 сыл илин эҥэр улууустар живопись олимпиадатыгар II миэстэ, 2004 сыл Майаҕа буолбут уруһуйга региональнай олимпиадаҕа III миэстэ, бу сыл А.П. Мунхалов аатынан уруһуй конкурсугар 3-с степеннээх дипломан, 2006 "Суһум" эдэр модельердар куонкуруһугар "Лучший эскиз" I миэстэ, "Дьарҕа" улуустар модатеатрдарын көрүүтүгэр "Лучший эскиз" I миэстэ буолбута.

"Суһум – 2006" региональнай конкурска "Лучший эскиз" I миэстэни ылан, онтон саҥата көтөҕүллэн бу айар быыстапкатыгар икки мода коллекциятын көрөөччү дьүүлүгэр таһаарда.

Бастакы коллекцията "Подводная фантазия". Бу үлэлэрин 2005 сыл Валя Хара муора биэрэгэр сынньанан, оҕо хараҕынан көрөн айбыт. Иккис колекцията "Кыыс тойуга" – бу сахалыы туалекка авангард стиллээх коллекция.

Валя үөрүүтүн үлэтэ чугас дьоно, биирэ үөрэнэр оҕолоро, тэрилтэ салайааччылара, кэрэни кэрэхсиир дьон үөрэн-көтөн тарҕастылар.

Билигин санаатынан дизайнер буолуон баҕарар. Кини ситиһиитэ, үлэтэ өссө иннигэр. Таптыыр дьарыгыттан илиитин араарбакка үлэлээтэҕинэ, үөрэнэриниэ олоҕун бэйэтин дьоһун миэстэтин булуо диэн эрэнэбит.

Е.ЕФРЕМОВА,
"Ай" народнай студии салайааччыта.

ПОЛОЖЕНИЕ * ПОЛОЖЕНИЕ * ПОЛОЖЕНИЕ

Об улусном конкурсе рисунков "Выборы глазами будущих избирателей" среди учащихся старших классов школ Чурапчинского района

1. Общие положения

1.1 Улусный конкурс по повышению гражданско-правовой культуры будущих избирателей проводится по инициативе Чурапчинской территориальной избирательной комиссии.

1.2 Организационно-методический центр проведения конкурса - центр правовой информации при методико-библиографическом отделе центральной улусной библиотеки.

1.3 Цели и задачи конкурса:

о Повышение уровня правовой культуры и информированности учащихся как будущих избирателей;

о Содействие работе образовательных учреждений по формированию нравственно-патриотического и правового сознания учащегося как гражданина своей страны, имеющего право избирать и быть избранным;

о Привлечение общественного внимания и выявление творческих потенциалов с посредством рисунков на тему выборов;

о Последующее использование материалов конкурса для побуждения интереса будущих избирателей в политической жизни общества и осознания своих избирательных прав.

2. Организация конкурса

2.1 Конкурс проводится среди учащихся старших классов (9,10,11 классы) школ Чурапчинского района;

2.2 Для организации конкурса создается конкурсная комиссия, которая анализирует представленные рисунки, оценивает и определяет победителей. Решение о присуждении премии победителям принимает Чурапчинская территориальная избирательная комиссия, согласно протоколу конкурсной комиссии;

2.3 Состав конкурсной комиссии утверждается Чурапчинской территориальной избирательной комиссией.

2.4 К рассмотрению принимаются рисунки, представленные с 15марта по 5 апреля 2007 г.

2.5 Материалы, представленные на конкурс не возвращаются.

2.6.По итогам конкурса лучшие работы будут выставлены на информационном стенде центральной улусной библиотеки.

3.Критерии и требования к конкурсным материалам

3.1 Работы оцениваются по следующим критериям:

о в какой степени достигнуты цели и задачи конкурса;

о художественная ценность рисунка;

о уровень оригинальности, новизна.

3.2 Рисунки должны быть представлены на листе А4;

3.3 Каждый участник вправе представить не более 3-х рисунков.

3.4 На каждом рисунке в правом нижнем углу участник указывает свою фамилию, имя, отчество, возраст, школу, класс, адрес, телефон.

4. Сроки проведения конкурса

4.1 Конкурс проводится с 15 марта по 5 апреля 2007 г.

4.2 Работы с пометкой " На конкурс" направлять до 5 апреля 2007 г. по адресу: с. Чурапча, ул. Ярославского, 18 Центральная улусная библиотека. Телефон: 41-127, 42-713

5. Награждение победителей конкурса

5.1 Для награждения победителей учреждаются премии:

1 место – 1 участник.
2 место – 2 участника.
3 место – 3 участника.

5.2 Занявшие первые 6 (шесть) мест участники награждаются дипломами и специальными призами Чурапчинской территориальной избирательной комиссии.

5.3 Вручение премий и дипломов победителям конкурса производится в торжественной обстановке в присутствии членов Чурапчинской территориальной избирательной комиссии, конкурсной комиссии и средств массовой информации

Положение

Улусного конкурса юных исполнителей и исследователей эпоса "Түөлбэ олоҥхо"

Место и дата проведения:

– Хоптогинский центр досуга, 20 марта 2007 года.

– 10ч. 00м. – регистрация участников.

Общие положения:

Улусный конкурс среди школьников "Түөлбэ олоҥхо" является первым этапом для отбора и направления лучших исполнителей и исследователей эпоса к Республиканскому фестивалю "Олоҥхо дойдутун оҕотобун". Организаторами смотра являются улусное управление культуры, информационно-методический центр, улусное управление образования, МО "Хоптогинский наслег", Хоптогинский культурно-эстетический центр, ЦБС № 16.

Цели и задачи:

Сохранения и обеспечения преемственности эпических традиций народов Якутии, пропаганды и развития сказительного искусства, выявление юных дарований в области народного и научного творчества, приобщения детей и юношества к духовному наследию традиционной культуры.

Порядок проведения смотра:

Конкурс проводится ежегодно 20 марта. В смотре принимают участие фольклорные детские коллективы, отдельные исполнители и юные исследователи школьного возраста.

Конкурсные выступления участников состоятся по двум направлениям:

– традиционное исполнение эпоса;
– научное исследование эпоса.

Выступление в номинации "традиционное исполнение эпоса" может включать как сольное, так и коллективное исполнение эпического сказания (или фрагмента).

Участие в номинации "Научное исследование эпоса" может быть представлено в виде доклада, научного сообщения (не более 7-10 минут).

Критерии и оценки участников:

Для конкурсантов, участвующих в номинации "Традиционное исполнение эпоса"

– соответствие сказительской традиции
– исполнительское мастерство
– использование местного материала, экспедиционных и архивных источников.

Для конкурсантов, участвующих в номинации "Научное исследование эпоса"

– новизна и актуальность исследования
– глубина и достоверность исследования
– использования местного материала, экспедиционных и архивных источников.

Адрес оргкомитета: с. Дирин, Хоптогинский культурно-эстетический центр.

Телефоны для справок: 26-100.

Проездные расходы оплачивает направляющая сторона.

Взнос от участников 50 рублей, от фольклорного коллектива 100 рублей.

Координатор конкурса Тарабукина Клавдия Максимовна (дом. тел 26-123)

Контактный телефон: 41-317 (информационно-методический центр)

ЭҔЭРДЭЛИИБИТ!

Күндү бырааппын, убайбытын Үлэ Албан аата III степеннээх орденын кавалерын, урукку Субурускай аатынан совхоз хас да төгүллээх чемпион-тракторидын, үлэ ветеранын ***Дмитрий Дмитриевич ЕФРЕМОВЫ*** *60 сааскын туолбут кэрэ-бэлиз күнүгүнэн итиитик-истииник эҕэрдэлиибит!*

Эн эдэр сааскыттан колхоз, совхоз ыарахан үлэтигэр 40-ча сыл үтүө суобастаахтык үлэлээн өрүүтүн инники күөҥҥэ сылдьыбытын, элбэх эдэр ыччаты тракторист үүстүк үлэтигэр үөрэппитиҥ.

Күндү киһибит, биһиэхэ күүс-көмө буолан, сүбэ-амо биэрэн, оҕолоруҥ, сиэннэриҥ, аймахтарыҥ убаастабылларыгар, тапталларыгар үйдаран доруобай буол, этэҥҥэ сырыт, уһун үйэлэн дьэн баҕабыт бастыҥын этэбит.

Биирэ төрөөбүттэриҥ.

x x x

Күндү убайбытын, тойбутун норуот маастарын ***Степан Дмитриевич ДЬЯЧКОВСКАЙЫ*** *Саха Республикатын норуотун маастардарын I форумугар кыттыыны ылан II миэстэ буолбуккунан, СР Правительствотын махтал суругунан наҕараадаламмыккынан уонна быыстапкаҕа ылбыккынан эҕэрдэлиибит!*

Баҕарабыт чэгиэн доруобуйаны, айымньылаах үлэҕэр өссө үрдүк ситиһиилэри, уһун дьоллоох олоҕу.

Балтыҥ, күтүөтүҥ, Сергей, Егор, Александр Смирниковтар, Атаковтар, Николаевтар уонна кинилэр дьиэ-кэргэттэрэ.

x x x

Ытыктыыр ыкса ыалбыт күн-күбэй ийэлэрин, эйэҕэс эбээни ***Надежда Дмитриевна НЕУСТРОЕВАНЫ*** *олоҕуҥ орто омурҕаныгар итиитик-истииник эҕэрдэлиибит!*

Баҕарабыт сааскы чаҕыл күннээх халлаан курдук ыраас санааны, чэгиэн-чэбдик доруобуйаны. Кэргэниҥ, оҕолоруҥ, сиэннэриҥ тапталларыгар уйуттан уһуннук, дьоллоохтук олор диэн алгыспытын анныбыт.

Ыаллары̃ Монастыревтар, Шамаевтар, Кузьминнар, Постниковтар.

МАХТАНАБЫТ

Биһиги дьиэ-кэргэн тапталлаах күн-күбэй ийэбит, эбээбит Екатерина Семеновна Монастырева 2007 с. кулун тутар 1 күнүгэр уһун ыарахан ыарыыттан күн сириттэн араҕыста. Уһуннук эмтэммит кэмигэр үтүө кыһамньыларын ууран эмтээбит, олоҕун уһаппыт үрүҥ халааттаах аанньалларга-терапевт врачтарга Григорий Эдуардович Кузьминна, Евдокия Семеновна Оконешниковаҕа, Марфа Афанасьевна Поповаҕа, суһал көмө фельдшердэригэр ис сүрэхтэриттэн махталбытын биллэрэбит.

Тиһэх суолугар атаарар түбэххэ да тэҥнэспэт ыарахан күммүтүгэр ыраахтан-чугастан кэлэн, истиҥ-иһирэх тыллары этэн күүс-көмө, өй-санаа үкпүт үтүө саналоох дьоммутугар, чугас аймахтарбытыгар, эдьиийдэрбитигэр Елена Николаевна Карповаҕа, Варвара Николаевна Новиковаҕа, Петр Семенович Куличкинга, Анемподист Молотович Кардашевскайга, чугас ыалларбытыгар, биирэ үөрэммит, үөскээбит доҕотторбутугар, ийэбит өр сылларга үлэлээбит ТХПК коллективыгар, директор А. Т. Ноговицынга, ветеринарнай управление начальнигар П. И.Старостинга, "Кыталык" уһуйаан, "Мааркычаан" ПО, "Сахателеком" ААО, МУПК коллективтарыгар, ийэбит үөлээннээхтэригэр, дьүөгэлэригэр барҕа махталбытын тиэрдэбит.

Күндү дьоммутугар барыгытыгар дьолу, чэгиэн доруобуйаны, таһаарыылаах үлэни баҕарабыт.

Оҕолоро, кийииттэрэ, күтүөттэрэ, сиэннэрэ, хос сиэннэрэ.

Күндү бырааппыт, убайбыт, Уус-Алдан улууһун Оксемовка бөһүөлэгин олохтооҕо

ВАСИЛЬЕВ Алексей Алексеевич

олохтон хомолтолоохтук туораабытынан эдьиийигэр Чурапчы улууһун почтамтын начальнигар Афанасьева Татьяна Алексеевнаҕа дириҥ кутурҕаммытын тиэрдэбит.

Улахан-Күөлтэн эдьиийиҥ Максимова Анна Михайловна уонна кини дьиэ-кэргэттэрэ.

Күндү оҕом, кэргэним, аҕабыт Чакыр нэһилиэгиттэн төрүттээх Чурапчы сэлиэнньэтин олохтооҕо

МАТВЕЕВ Александр Афанасьевич

соһумардык ыалдьан өлбүтүн дириҥник курутуйан туран билэр дьонугар, табаарыстарыгар, аймахтарыгар иһитиннэрэбит.

Аҕата, кэргэнэ, оҕолоро.

Хоту көһөрүллүү кыттыылааҕа, үлэ, тыыл ветерана, Одьулуун нэһилиэгин олохтооҕо

БАРАШКОВА Варвара Яковлевна

ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан дириҥник курутуйан туран уолугар, биирэ үөрэммит табаарыспытыгар Роман Степанович Барашковка кутурҕаммытын тиэрдэбит.

Оҕо саадын доҕотторо Мария Баягантаева, Анна Ноева, Мотрена Коркина, Сусанна Парфенова, Анна Барахсанова.

БИЛЛЭРИИЛЭР

Считать недействительным водительское удостоверение на имя Старостина Гаврила Петровича.

x x x

2004 сыллаахха оҥоһуллубут "ВАЗ-2107" массыынаны атыылыыбыт.

Телефон: 42-305.

x x x

Андреев Василий Васильевич аатыгар бэриллибит "Нива" массыына регистрацияламмытын туһунан 14 МВ сериялаах, 205020 №-дээх сибидиэтэлистибэ сүппүтүнэн дьиҥэ суоҕунан ааҕыллар.

Редактор - директор: А.А. ЗАХАРОВ.
Редактор - директоры солбуйааччы, политика, быраап, культура, спорт отдела – О.В. ЖИРКОВА.
Эппиэттиир секретарь, сурук отдела – А.М. СЛЕПЦОВ.
Тыа хаһаайыстыбатын отдела – Г.И. ПОДУСКИНА.
Үөрэх, доруобуйа харыстабылын, ыччат отдела – А.М. АДАМОВА.
Корректор – В.Н. ПЕТРОВА.
Верстальщик – И.И. ЛАЗАРЕВ.
Бэчээттээччи – Ф.А. ПРОТОДЬЯКОНОВ.

Тэрийэн таһаарааччылар: СР Правительствота, Чурапчы улууһун "Саҥа олох" редакционнай-издательскай холбоһук государственной учреждение. Массовай информация средстволарын туһунан РФ Сокуоннарын тутуһууну хонтуруоллуур уонна регистрациялыыр РФ бэчээккэ СР региональнай управлениетыгар 2003 с. бэс ыйын 20 күнүгэр регистрацияламмыт нүөмэрэ – ПИ №19-0423.

АААДЫРЫСПЫТ: 678670, Чурапчы сэл., Карл Маркс уул., 26 "а".
Телефоннарбыт: редактор – 41-332, отделлар – 41-265.
E-mail: Osanaoloh@churap.sakha.ru

САҤА ОЛОХ

Автор суруктар иһиллэр санаа редакция позициятыгар маннык сөп түбэһэр буолбатах. Суруйка ыйыыллар чахчылар кырдьыктаахтарыгар эппиэтинэһи автор тус бэйэтэ сүгэр.

"Саҥа олох" редакционнай-издательскай холбоһук ГУ. Офсетнай бэчээт. Сакааһын № 29 Тираж 2562. 12.03.2007 с. бэчээккэ бэриллиннэ.
Хаһыат нэдиэлэҕэ үстэ: оптуорунньукка, чэппиэргэ уонна субуотаҕа тахсар.